

LAUSERAKENNE ITSE TEOSSA

Marja-Liisa Helasvuo *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation.* Amsterdam: Benjamins 2001. 169 s. ISBN 90-272-2619-9.

Käsillä oleva teos *Syntax in the making* perustuu Helasvuon Santa Barbarassa tekemään väitöskirjaan. Se on selvästi suunnattu myös kansainväliselle yleisölle, siksi perusteellisesti hän esittelee suomen kieltä ja fennistiikkaa. Helasvuon olennaisimpana aiheena on lauseydin ja subjektin ja objektin suhteet siinä. Sen lisäksi hänen tutkimuksensa kohteena ovat niin sanotut vapaat nominilausekkeet (verbin argumenttirakenteeseen kuulumattomat NP:t) ja intonaatio. Tarkastelussa ovat keskeiset morfosyntaktiset keinot: sijanmerkintä, kongruenssi ja sanajärjestys.

Tutkimuksen aineistona on monenlaisia arkikeskusteluita, sekä dialogeja että monenkeskisiä keskusteluita. Tämän jo sinänsä oikeutetun valinnan Helasvuo vielä perustelee täsmällisesti: hän pitää arkikeskusteluita ensisijaisena kielen muotona ja lingvistisen analyysin ensisijaisena perustana.

Seuraavassa esittelen teoksen ja tarkastelen sitä kotimaisen lingvistin näkökul-

masta mieltien sen suhdetta myös suomenkieliseen fennistiikkaan. Lopuksi esitän muutamia huomautuksia tutkimuksen perusteisiin.

LÄHESTYMISTAPA

Johdannon aluksi Helasvuo sanoo selvästi, ettei hän tarkastele kieliopillisia kategorioita diskreetteinä, annettuina ja kielenkäytöstä irrallisina, vaan sitä, miten ne muotoutuvat käytössä ja miten niistä ja niiden statuksesta neuvotellaan (*negotiate*) keskustelussa. Hopperin (1988) terminologiaa seuraten ja »grammaatikkojen valtavirtaa vastaan» hän sanoo myös, että kielioppi on emergenttinen, siis jatkuvasti käytössä kehkeytyvä, ja lisää, että lauserakenteet ovat skemaattisia ja analogisia. Tutkimusotteeltaan hän on aineistolähtöinen (*data-driven*). Aineiston nominilausekkeiden tilastollisilla ominaisuuksilla onkin keskeinen rooli tutkimuksessa.

▷

Johdannossa Helasvuo esittelee myös NP:iden tarkattavia ominaisuuksia. Niitä ovat sanaluokka (pronomini vs. niin sanotu täysi NP), luku, referentin inhimillisuus, tunnettuus/mainittuus, referentiaalisuus ja se, viitataan referentiin keskustelussa uudelleen (*tracking*), sekä lauseenjäsenyys, jossa erotetaan erikseen transitiivilauseen ja intransitiivilauseen subjektit (sekä eräissä tapauksissa predikaatiivilauseen), mikä myöhemmin osoittautuu perustelluksi.

LAUSE LAUSEENA

Toisessa luvussa Helasvuo tarkastelee lauseita (*clause*) ja niiden syntaktisia suhteita. Aluksi hän toteaa lingvistiikan kirjoituskeskeisyyden: kieliopeja on kirjoitettu kirjoitetulle kielelle, ja usein vain ideaalistetuista esimerkeistä, joten puhuttu kieli on siihen verrattuna näyttänyt vajaalta tai oudolta. Tästä Helasvuo sanoutuu irti; hän katsoo lausetta diskurssissa.

Helasvuolle lause on verbi argumentteineen sekä valinnaiset verbin määritteet. Hän esittelee ansiokkaasti täysien nominilausekkeiden ja persoonapronominien syntaktista käytöstä ja levinneisyyttä subjekteina, objekteina ja vapaina nominilausekkeina sekä oikoo irtolauseututkimuksen stereotypioita. Paikoittain Helasvuo argumentoi hieman opettavaiseen sävyyn. Hän esimerkiksi antaa ymmärtää, että jotkut ovat katsooneet kieltä ja kielenkäyttöä ymmärtämättömästi, niin että keskustelu olisi rakentunut lauseista ilmeisesti jotenkin yksinkertaisesti.

Lauseiden lisäksi puheessa on muun muassa vapaita NP:itä ja partikkelijonoja. Partikkelijonon sivuuttaminen tällaisesta tutkimuksesta on tietenkin aivan luontevaa, mutta jostain syystä Helasvuo selittää, miksi hän tarkastelee vapaita nominilausekkeita mutta ei partikkelijonoja: partikkelijonoissa ei ole hierarkkista rakennetta ja niiden

järjestyssäännöt ovat partikkeli(pari)kohtaisia (s. 31–33). Tämä on hieman paljastavaa: sittenkin Helasvuolla on kieliopillista esiymmärrystä tutkimusta ohjaamassa, sillä käsitys rakenteen hierarkkisuudesta ei ole aineistolähtöinen.

Silversteinia (1976) seuraten Helasvuo määrittää tarkastelunsa keskeisen korostuksen: diskurssin osanottajien asema on keskeinen keskustelussa ja edelleen kieliopillistumisessa, mistä seuraa vaatimus persoonapronominien kunnollisesta huomioonotamisesta syntaksissa (s. 34). Edelleen hän erottelee kieliopillissijaiset nominilausekkeet obliikvisijaisista niiden lauseenjäsenyyden mukaan osoittaakseen niiden erilaiset diskurssiprofiilit. Erottelu on melko terävä, kun kirjoittaja ei käsittele esimerkiksi rektiötäydennyksiä. Helasvuo esittää kaksi tärkeää teesiään: 1) nominatiivi on erityinen ja 2) kieliopillisten sijojen vaihtelu on helpompi ymmärtää persoonapronomineista lähtien. Kun Helasvuo vielä kohtalaisen kategorisesti sanoo »— we could say that the core cases serve to code the major participants in a process whereas the oblique cases fail to code them», voi sanoa, että erottelu hieman marginalisoi obliikvisijaisia lausekkeita. Niitä tosin Helasvuon aineistossa on kiinnostavan vähän.

Tarkastellessaan suomen sijanmerkin-tää Helasvuo toistaa empiirisen näkökulmansa ehkä selvimmin tässä muotoiltuna:

I take an alternative perspective: instead of describing the case system in terms of the structural oppositions the cases take part in, I discuss the system as a discourse construct. In this approach, discourse tokens, instead of types, form a central focus of interest. The system behind the tokens will be approached from the viewpoint of the different functions the cases serve in discourse. (S. 38.)

Tavallaan hyvä, mutta kirjaa lukiessa vaikuttaa siltä, että Helasvuolle tyytävät eivät

nouse aineistosta, vaan ovat autonomisen kieliopin kategorioita, joihin aineiston esiintymät sijoitetaan. Helasvuo ei neuvotele aineistonsa kanssa esimerkiksi lauseen lausemaisuudesta, vaan ottaa sen annettuna. Aineistovetoisuus ei siis yllä käsiteanalyysiin asti.

Muuten luvussa on kiinnostavia tuloksia muun muassa sijojen esiintymisistä ja kieliopillissijaisten nominilausekkeiden lauseenjäsenyyksistä. Nominatiivia Helasvuo pohtii monipuolisesti, vaikka ei välttämättä fennistille kovin yllättävästi. Hän osoittaa, ettei lauseytimessä useinkaan ole kahta täyttä NP:tä, ja päättelee, ettei kahden NP:n funktionaalisen erottamisen tarve transitiivilauseessa ole kovin yleistä. Aineistossa ei esimerkiksi ole yhtään tapaus-ta, joissa sekä monikollinen subjekti että objekti olisivat molemmat täysiä NP:itä. Hän näyttää myös ensimmäisen ja toisen persoonan pronominien olevan yleisiä subjekteina, mutta harvinaisia objekteina. Luvut ovat vakuuttavia: aineiston 297 objektista 4 oli persoonapronomineja.

Helasvuo toteaa myös, että kuten hänen aineistossaan, subjektit ovat kielissä tyypillisesti inhimillisiä, objektit taas eivät. Tämän hän liittää niin sanottuun matalaan transitiivisuuteen (ks. Hopper ja Thompson 1980), jonka keskeisiä ominaisuuksia on muun muassa objektin yksilöimättömyys. Näin ollen diskurssissa persoonapronominit eivät useinkaan ole partitiivissa. Tosin herää kysymys, onko tämä puhetilanne-tai aiheiriippuvaista: esimerkiksi lääkärin vastaanotolla voisi olla toisin, kun aiheena on keskustelun osanottajan tila. Niissä voisi esiintyä kokijalauseita ja persoonapronomineja partitiiviobjekteina: *Mikä teitä vaivaa? Minua huimaa aamuisin*. Aspektuaaliselta kannalta Helasvuo ei juuri partitiivia pohdi.

Lisäksi Helasvuo esittelee kiintoisan empiirisen seikan: aineiston lauseytimessä

mainittuihin referentteihin viitataan usein toistuvasti, kun taas obliikvisijaisiin määritteisiin viitataan harvemmin. Tästä voi päätellä, että oliot (*figure*) ovat keskeisempiä puheenaiheita kuin tausta, instrumentit, väylät tai tekemisen tavat jne. (Tämän hän toteaa myöhemmin s. 60.) Edelleen partitiiviobjekteilla tuodaan usein uusi referentti keskusteluun, mutta sitä ei kovinkaan usein mainita keskustelussa uudestaan, ilmeisesti koska nämä referentit eivät useinkaan ole henkilöitä.

Obliikvisijoista Helasvuo toteaa, että keskustelu kulkee lauseydinten varassa ja obliikvit ovat marginaalisia. Adessiivi ja inessiivi ovat obliikvisijoista yleisimmät, mikä selittyy niiden käytöstä omistusrakenteessa ja eksistentiaalilauseessa. Erityisesti adessiivin esiintymien taajuus selittyy sen käytöllä omistusrakenteen persoonalliseen omistajan ilmaisemiseen, mistä Helasvuon mukaan selittyvät muutkin NP_{ade}:n todetut subjektimaiset ominaisuudet (muun muassa uudet maininnat tekstissä). Siitä huolimatta omistajaa ilmaisevaa adessiivista NP:tä ei hänen mukaansa tule omistusrakenteessa pitää subjektina, vaan omistusrakenne on erityinen konstruktio (s. 62–63). Tässä hän on johdonmukainen subjektimääritelmänsä kanssa.

Sijanmerkinnässäkin Helasvuo ottaa lähtökohdakseen persoonan ja persoonapronominin. Ne esiintyvät taajaan, ja keskustelussa on tarpeellista erottaa henkilötekijä ja -kohde. Näin niiden systeemissä on selkeä nominatiiviakkusatiivisysteemi, subjekti on useimmiten agentti ja edeltää verbiä. Objekti taas on yleisemmin uusi, verbin jäljessä, ei elollinen ja niin edelleen.

Kongruenssia Helasvuo esittelee ensimmäikseen fennistille tutulla tavalla. Utta on Helasvuon selitys sille, että passiivi on levinnyt juuri monikon ensimmäiseen persoonaan: koska *me* on viittaukseltaan avoin (on pääteltävä, ketkä kaikki siihen kuulu-

vat), niin epämääräistekijäinen passiivi sopii sitä korvaamaan.

Lopuksi Helasvuo pohtii lauseytimen sanajärjestystä. Hän korostaa verbinetisen paikan tärkeyttä. Aineiston subjekteista 90 prosenttia edeltää verbiä, persoonapronomineilla luku on vielä suurempi, ja 1. ja 2. persoonan pronominisubjektit ovat lähes poikkeuksetta verbinetisiä. Tällaisinaan tulokset ovat vaikuttavia, mutta väliintulevien muutujien, esimerkiksi kiellon tai modaalisten ainesten, vaikutus voisi muuttaa yleiskuvaa.

SUBJEKTIEIN YKKÖSKETJU,

MINÄ, SINÄ, ME

Kolmannessa luvussa Helasvuo pohtii subjektia kieliopillistumisen kannalta. Hän tarkastelee subjektikategorian yhtenäisyyttä transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseissa, subjektia informaatiovirran kannalta sekä lopuksi hieman eksistentiaalilauseiden »subjekteja» ja eräiden partitiivisten lausekkeiden subjektimaisuutta.

Aluksi hän esittelee kiinnostavaa ja ennestään tuntematonta tietoa aineistonsa valossa. Muun muassa transitiivilauseiden subjektien enemmistönä on 1. tai 2. persoonan pronomini, 3. persoonan pronomini on enemmistönä intransitiivisissa ja kopulalauseissa. Täydet nominilausekkeet ovat molemmissa vähemmistönä.

Helasvuo pitää kiinni ahtaasta subjektin määritelmästä, ja sen mukainen subjekti on käsitteenä yhtenäinen ja käyttäytyy diskurssissa melko yhtenäisesti. Transitiivilauseissa subjektin ja objektin erottamisen koodaus on selkeintä, eikä ole ihme, että nominatiiviakkusatiivisysteemi on niissä selväpiirteisissä (s. 88). Esimerkiksi täysissä NP:ssä ero on monikossa neutraalistunut. Jakso on hyvä kokoaminen ja selkeytys, vaikka siinä esitetty tieto on fennistiikassa ollut vähintään implisiittisesti. Uutta on empiirinen ankkurointi diskurssiaineistoon

ja täsmälliset frekvenssitiedot. Tämä lienee koko kirjan keskeisintä sisältöä.

Aineiston perusteella subjektit, varsinkin transitiivilauseeseen, ovat useimmin tuttuja, eksistentiaalilauseeseen NP:t taas useimmin uusia. Samoin transitiivilauseeseen subjektit ovat ylivoimaisen selvästi useimmiten ihmillisiä, objekti selvästi harvimmin. Tätä Helasvuo selittää sillä, että transitiivilauseeseen subjektit ovat useimmin agenteja. (S. 93.) Helasvuon mukaan, Silversteinia (1976) seuraten, 1. ja 2. persoonan pronominit ovat luonnollisimpia agenteja (subjekteja) ja epäluonnollisimpia patientteja (objekteja), joten on luonnollista, että transitiivilauseissa kontrasti on suurin ja nominatiivi–akkusatiivi-koodaus selvintä. Silversteinin (1981) mukaan on olemassa »metapragmaattinen ymmärrys predikaatioperspektiiviin». Siihen perustuen on kieleen kieliopillistunut epäsymmetrinen perspektiivi, josta asiointi esitetään. Sen luonnollisimmassa muodossa lähtökohta on puhe-tilanteessa, jossa keskustelijat ovat selkeimmin annetut, joten persoonapronominit subjekteina ovat luonnollisimmat (ja presuppounoiduimmat, tunnetuimmat). Tämä muistuttaa Chafen (1994) kantaa, jonka mukaan subjekti on lauseen aloituskohta. (S. 94–95.) Näin ollen lauseytimen kieliopillistumisen perustana olisi puhe-tilanne, jossa keskustelun osanottajat keskustelevat toistensa tekemisistä. Oletus on tietenkin spekulatiivinen, sillä tuskin voi määrittää prototyypistä puhe-aihetta. Helasvuon aineisto on kuitenkin tällaisen hypoteesin mukainen.

Tässä yhteydessä Helasvuo myös sivuaa subjektittomuutta, mutta ei kovin laajasti (sitähän on monta laatua). Subjektittomuus ei välttämättä kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta kuva lauseytimestä olisi erilainen, jos subjektittomat lauseet otettaisiin huomioon.

Lopuksi Helasvuo käsittelee muutamia

subjekteina usein pidettyjä osittain subjektimaisia nominilausekkeita. Eksistentiaalilauseesta hän esittelee jo aiemminkin tekemänsä havainnon, että eksistentiaalilauseen nominilausekkeella esitellään uusi referentti, mutta siihen ei useinkaan keskustelussa palata. Hyvin perustellen (sanajärjestys, kongruenssin puute, uutuus) Helasvuo on pitämättä niitä subjekteina. Edellisen kanssa yhdenmukaisesti hän ei katso partitiivisiä nominilausekkeita subjekteiksi kvantifioivissa lauseissa.

Helasvuon mielestä suomessa ei siis ole partitiivisubjekteja. Hän ei selvästi sano, minä (lauseenjäsenenä) niitä olisi pidettävä, vaan ne kuuluvat hänen mukaansa spesifeihin konstruktioityyppeihin (s.103). Näin ollen hänen analyysinsä ja määrittelynsä keskittyvät melko prototyyppeihin subjekteihin, ja osittain subjektimaisen lausekkeiden laaja joukko kielessä marginalisoituu. Yhdessä tutkimuksessa ei kaikkea tietenkään tarvitse sanoa, mutta jos rajatapaukset jäävät vain pienien mainintojen varaan, prototyyppi voi näyttää kategorisemmalta kuin tekijä mahdollisesti tarkoittaakaan.

VERBITTÖMYYS JA DISKURSSIN TEMAATTISET TAITEKOHDAT

Neljännessä luvussa Helasvuo tarkastelee vapaita nominilausekkeita, siis lausekonstruktion kuulumattomia nominilausekkeita. Aluksi hän esittelee käsityksiä vapaita NP:istä ja pohtii niiden ominaisuuksia ja käyttöä sekä verbittömyyden vaikutusta. Niillä on sanottu neuvoteltavan referenttien identiteetistä sekä esiteltävän uusia referenttejä, varsinkin sellaisia, jotka keskustelussa tulevat uudelleen puheeksi. Vapaita nominilausekkeita on kahta laatua, referentiaalisia ja predikoivia, ja niitä voi käyttää myös vokatiivisesti.

Helasvuon mukaan obliikvisijainen vapaa NP on syntaktisesti itsenäisempi kuin

vapaa NP_{nom}. Hän esittelee kiintoisia erikoistapauksia, kuten teeman ja orientaation (NP_{nom} + suuntainen lauseke *sähkö erikseen* s. 115–116). Tällaisia tapauksia tosin voi pitää myös elliptisinä (kuten Helasvuokin samalla sivulla tekee). Helasvuon mukaan genetiivi ja akkusatiivi ovat harvinaisia vapaita nominilausekkeissa, koska ne ovat riippuvaisia ympäristöstään. Vapailla nominilausekkeilla on Helasvuon mukaan neljä erilaista diskurssifunktiota: identifioiva, luokitteleva, teema ja orientatio sekä topiikkikonstruktio.

Identifioivat ja luokittelevat vapaat NP:t on kiinnostava jakso, ja esimerkit ovat valaisevia. Muutamat luonnehdinnat tosin ovat hiukan hämääriä: »Identification comes very close to classification, since both establish a similar kind of relation between two entities». Fennistiikassa vilisee esimerkkejä, joissa luokittelun ja identifioinnin välillä on suuri ero, esimerkiksi *Mies on maalari*. Edelleen »– identifies an entity by naming it» on hieman epätarkkaa puhetta (*naming* ei tässä tarkoittane nimeämistä vaan tutun nimen mainitsemista). Mutta Helasvuo osoittaa kiinnostavasti, kuinka keskustelussa vapaita nominilausekkeilla neuvotellaan lausekkeen referentin identiteetistä tai luokittelusta.

Teema ja orientatio aloittavat jotain uutta keskustelussa. Topiikkikonstruktiot ovat referentiaalisia ja kataforisia siten, että niitä tulkitaan niitä seuraavan diskurssin valossa: refenssistä neuvotellaan ja sitä tarkennetaan, esimerkiksi fokusoidaan tiettyyn entiteettiin joukosta.

Tämä luku tuo omaperäistä, uutta ja mielenkiintoista tietoa fennistiikkaan.

DISKURSSIN LAUSEIDEN PROSODIASTA

Viidennessä luvussa Helasvuo tarkastelee intonaatiota perkeptuaalisena oliona, johon

kuuluu äänen korkeutta, tauotusta, tempon vaihtelua ja lopputavujen pidennystä. Hän pyrkii osoittamaan, että NP ja lauseydin ovat intonaatioltaan yhtenäisiä, koska yleensä intonaation yhtenäisyys on sidoksissa lausekerakenteen yhtenäisyyteen. Helasvuo toteaa suomessa olevan mainitulla tavalla perustelematta asiaa kuitenkin empiirisesti kovin laajasti. Selkeä tulos on esimerkiksi se, että intonaation suhteen obliikvit eivät ole integroituneet (lausekoh-taisiin) intonaatiojaksoihin lauseytimen veroisesti.

Helasvuon aineiston ja analyysin valossa lauseydin on intonaatioltaan huomattavan yhtenäinen. Se kuuluu lähes aina samaan intonaatiojaksoon, eikä intonaation muutoksia näy subjektin ja verbin välillä. Näin ollen VP ei ole ainakaan intonaation suhteen puolustettavissa suomessa, päinvastoin: jos intonaatiokatkos joskus harvoin esiintyy lauseytimessä, on se silloin yleensä verbin ja objektin välissä.

Helasvuo etenee argumentaatioissaan määrätietoisesti, mutta paikoin herää kysymys, onko tarkastelua ohjannut esiymmärrys, jossa lauseydin oli jo käsitetty yhtenäiseksi. Toisaalta myös rektiotäydennysten, esimerkiksi *olla*-verbillisten konstruktioiden, lyhyiden palautteiden tai keskeytettyjen lausumien intonaation analyysin puute jättää transitiivilauseista ehkä hieman liian kirkkaan kuvan. Vapaat NP:t Helasvuo osoittaa selkeästi omiksi intonaatioyksiköikseen.

HUOMAUTUKSIA

Teoksessaan Helasvuo ottaa hieman antagonistisen asenteen grammatiikan valtavirtaan ja sen perustumiseen kirjoitettuun kieleen. Tällä tavoin hän saa valaistuksi tuttuja asioita uudesta näkökulmasta usein painotuksin ja osoittaa selviä kvantitatiivisia eroja pronomien käyttäytymisessä ja nii-

den frekvenssien painokkuudessa lauseytimessä. Tavallaan Helasvuon tulokset eivät kaikessa yllätä, sillä ei ole ollutkaan salaisuus, että subjektin ja objektin suhteet ovat selkeämmin kieliopillistuneet persoonapronominien systeemissä kuin yleensä nominalausekkeiden välillä. Toisaalta hän tekee uusia päätelmiä ja esittää uutta suhtautumista kieliopin perusteisiin. Aikaisemmin persoonapronominien käytös on johtanut niiden marginalisointiin syntaktisessa analyysissä, nyt Helasvuo argumentoiden ja frekvenssitiedoin perustellen nostaa ne lauseytimen analyysin kulmakiveksi. Tämän hän tekee vuorovaikutusta korostaen, muun muassa Silversteinia ja du Bois'ta (s. 8) seuraten, viitaten nähdäkseni vain kerran semanttiseen transitiivisuuteen ja esimerkiksi paikkaisuuteen.

Muutamia huomautuksia Helasvuon tutkimusasetelmaan on esitettävissä.

Ensiksi vaikka Helasvuo sanoo olevansa aineistolähtöinen, hän kuitenkin ottaa kielioppiperinteen käsitteet käytännöllisesti katsoen annettuina, operoi kieliopin termin ja pohtii esimerkiksi ilmausten kieliopillisuutta (s. 5). Esimerkiksi lausetta (tai lauseydintä) Helasvuo ei juuri koettele, vaan pitää sitä abstraktina kieliopillisena tyyppinä, joka perustuu diskurssiesiintymisiin (*discourse tokens*) (s. 3), osoittamatta, miten tyyppi on yksittäistapauksista indusoitu. Hänelle lause kuitenkin on sama kuin kielioppiperinteen lause. Näin aineistolähtöisyydellä ei ole vaikutusta käsitteenmuodostukseen. Usein on myös epäselvää, selittääkö Helasvuo lausekkeiden jakaumia ja esiintymistaajuuksia diskurssissa niiden syntaktisten, semanttisten ja pragmaattisten ominaisuuksien kautta vai päinvastoin.

Toiseksi Helasvuo on tavallaan yltiövuorovaikutuksellinen. Kirjan alussa hän ilmaisee kantansa kieliopillistumisen syihin:

– – the discourse pressure felt by the speakers to be able to describe elements and states has given rise to constructions like clauses. (S. 3–4.)

Helasvuon mukaan siis puheenaiheina on lähinnä tiloja ja tapahtumia (asiaintiloja), ja näissä puhujat ovat hyvin usein itse osallisina (esim. s. 86). Siten kieliopillistumisista määräävät puheenaihe ja puhujat. Helasvuon aineistossa ihmiset puhuvat toisistaan, ja tämä vaikuttaa olennaisesti hänen käsitykseensä lauseytimen kieliopillistumisesta ja persoonapronominien vahvasta asemasta. Tällaisella käsityksellä on edeltäjiä: esimerkiksi subjektista tiedetään, että se useimmiten on NP_{nom}, tunnettu, tekijä ja lauseen alussa (vaikkapa jo Li 1976). Helasvuon merkittävä anti on persoonapronominien keskeisen aseman korostus ja aineistosta löydetty tiheys. Mutta Helasvuo ei juuri kiinnitä huomiota puheenaiheen ominaisuuksiin, siis siihen, millaisia tapahtumat ja tilat ovat, eikä siten puhu esimerkiksi verbin paikkaisuudesta tai vaikkapa kokijalauseen semanttisista tai pragmaattisista ominaisuuksista. Hän ei myöskään mieti transitiivisuuden kieliopillistumista, siis tekijä–kohde-suhteen keskeisyyttä yleisenä puheenaiheena, vaikka transitiivisuus korostuu, kun hän pohtii nimenomaan kieliopillisia lausekkeita mutta ei juuri obliikvitäydennyksiä.

Vuorovaikutuksellisuus korostuu myös neuvottelu-termin runsaana käyttönä. Termi on kuitenkin varsin monimerkityksinen ja sumea. Helasvuo käyttää sitä kolmessa merkityksessä: 1) Kieliopillinen kategoria ikään kuin tulee neuvotelluksi kieliopillistumiskehityksessä (vrt. kieliopin tekijät neuvottelemassa subjektin määritelmästä). Neuvottelu vaikuttaa oudolta sanalta, kun kyseessä on tiedostamaton kehkeytyminen. 2) Keskustelijat neuvottelevat lausekkeen kieliopillisesta statuksesta. Tämä on hämäävä ja tarpeettoman monimerkityksis-

tä. 3) Keskustelijat neuvottelevat lausekkeen referentistä tai merkityksestä. Tässä merkityksessä Helasvuo käyttää termiä neuvotella luontevasti ja osoittaa sen soveltuvuuden muun muassa vapaisiin nominaalausekkeisiin.

Kolmanneksi Helasvuon tutkimus keskittyy prototyyppisiin lauseisiin ja niissä prototyyppisiin subjekteihin. Muutamissa kohdissa, joissa subjektin rajatapauksia tulee esiin, hän pitää niitä epäsubjekteina. Näitä ovat esimerkiksi eksistentiaalilauseen NP:t (joiden syntaktinen funktio hänen mukaansa on sidoksissa koko konstruktion, s. 7–8). Subjektin ja objektin pohtiminen lauseytimessä korostaa lauseydintä ja vahvistaa subjektin prototyyppiä, kun hankalat lausekkeet jätetään huomiotta. Helasvuo ei määritä kantaansa esimerkiksi tulosrakenteen NP_{nom}:iin. Subjektittomuuttakaan (esimerkiksi geneeristä nollaa) hän ei juuri pohdi, ei myöskään rektiotäydennyksiä eikä niiden asemaa lauseytimessä. Näin ollen Helasvuo väistää fennistiikassa aina vellovan keskustelun osittain subjektimaisista lausekkeista. Tällöin hän myös väistää vaikeat syntaktiset kysymykset, ja subjekti jää näyttämään siistiltä. Tämän lukutavan mukaan kirja muuttuu lauseytimen ja prototyyppisen subjektin puolustukseksi, jossa Helasvuo tulee keskusteluaineistolla konfirmoineeksi kielioppiperinteen saavutuksia. Tai ainakin puhutun kielen analyysi rajoittuu syntaktisesti selviin tapauksiin, niihin joihin autonominen kielioppikin on perinteisesti keskittynyt.

Mutta tuloshan on tietysti sekin, että aineisto ei anna aihetta ekvatiivilauseiden, komparatiivilauseiden, tulosrakenteiden nominilausekkeiden, geneeristen nollasubjektien tai muiden sellaisten pohtimiseen, vaan aineistosta nousee prototyyppinen subjekti. Tällä Helasvuo tulee tavallaan marginalisoineeksi (viime aikojen) syntaktista keskustelua: on ikään kuin puhuttu

esiintymättömistä ilmiöistä.

Helasvuon tutkimusasetelma on onnistunut ja aineisto hyvin valittu, ja työn analyytit ja tilastointi ovat huolellisesti tehtyjä. Käsitteanalyttisesti teos on asiallinen, ja sen ilmaisu on selkeää. Metatekstiä, esimerkiksi tiivistelmiä, on runsaasti, joskus jopa hieman toisteisestikin. Pitkin matkaa Helasvuon tekee vertailuja suomen kielen ja muiden kielten välillä. Teoksessa on myös selkeä ja empiirisesti perusteltu kontribuutio persoonapronominien asemasta lauseytimessä. Erinomaista kirjassa on myös vapaiden nominilausekkeiden tarkastelu. ■

TAPANI KELOMÄKI

Sähköposti: tapani.kelomaki@helsinki.fi

LÄHTEET

DU BOIS, JOHN W. 1987: *Absolutive zero: Paradigm adaptivity in Sacapultec Maya*. – *Lingua* 71 s. 203–222.

CHAFE, WALLACE 1994: *Discourse, consciousness, and time. The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: Chicago University Press.

HOPPER, PAUL J. 1988: Emergent grammar and the a priori grammar postulate. – Deborah Tannen (toim.), *Linguistics in context* s. 117–134. Norwood: Ablex.

HOPPER PAUL J. – THOMPSON, SANDRA 1980: Transitivity in grammar and discourse. – *Language* 56 s. 251–259.

LI, CHARLES M. 1976 (toim.): *Subject and topic*. New York: Academic Press.

SILVERSTEIN, MICHAEL 1976: Hierarchy of features of ergativity. – R. M. W. Dixon (toim.), *Grammatical categories in Australian languages* s. 112–171. Australian Institute of Aboriginal Studies, Canberra. New Jersey: Humanities Press.

— 1981: Case marking and the nature of language. – *Australian Journal of Linguistics* 1 s. 227–246.

RYHMÄPUHETTA

Pekka Pälli *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampere University Press 2003. 247 s. ISBN 951-44-5579-7.

Pekka Pällin tutkimus *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina* on suomen kielen alaan kuuluva väitöskirja, joka asetuu keskustelemaan paitsi suomen kieltä koskevan, fennistisen tutkimuksen kanssa myös sosiaalitieteellisen, erityisesti sosiaalipsykologisen tutkimuksen kanssa. Sen lähtökohtana on sosiaalisen konstruktionismin näkemys, jonka mukaan todellisuus — siis myös esimerkiksi sellainen asia kuin ryhmä tai ihmisryhmä — on sosiaalisen konstruoinnin tulosta. Merkitykset rakentu-

vat Pällin mukaan diskursiivisesti ja ovat puhujien neuvoteltavissa. Niinpä sitä, miten esimerkiksi ryhmiä kategorioidaan ja muodostetaan, voidaan tutkia tarkastelemalla diskurssia ja niitä eri keinoja, joilla ryhmiä kielen käytössä ilmentetään. Kielen keinoja Pälli erittelee tutkimuksessaan sekä lyhyehköjen esimerkkikatkelmien että kokonaisten tekstien analyysin avulla.

Kielitieteen kentässä Pällin tutkimus sijoittuu diskurssianalyysin alueelle. Diskurssianalyttiset havainnot ankkuroidaan